

Spremljevalec otroka z avtizmom

doc. dr. Bojana Globačnik, up. prof. logopedinja, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Članek izpostavlja prednosti in pomanjkljivosti spremljanja, pretiranega spremljanja, ter pomen prikritega spremljevalca otroka z avtizmom v vrtcu in šoli. V literaturi je zaslediti več sopomenk za izraz spremljevalec: individualni spremljevalec, spremljevalec, pomočnik, asistent in pomočnik ena na ena ali ena na dva v inkluzivnem okolju. Prispevek je prirejen po nedavno izdanem prevodu knjige Bryne Siegel Pomoč otrokom z avtizmom pri učenju.

Uvod

Poznana je praksa mnogih držav, kjer je otrokom in učencem z avtizmom dodeljen stalni spremljevalec v času obiskovanja vrtca ali šole. Tudi v našem šolskem sistemu se uveljavlja omenjena praksa, s tem da imajo pri nas otroci z avtizmom izjemoma možnost imeti *začasnega spremljevalca*.

Vloga spremljevalca

Najpogostejši način pomoči odraslih pri olajševanju igre in učenju z vrstniki za otroka z avtizmom je pomoč spremljevalca. Njegova vloga je biti v bližini otroka, vendar čim manj opazno. Spremljevalec bi naj bil na voljo, da vskoči, kadar otrok zgreši bistvo pogovora, ali da izkoristi naravno priložnost za začetek sporazumevanja. Osebno spremljanje je izraz, ki se navadno uporablja za opisovanje individualiziranih programov učenja in podpore ena-na-ena v inkluzivnem okolju. Otroci imajo lahko tudi individualne pomočnike, ki jim nudijo pomoč v oddelkih

popoldanskega varstva, vendar je vloga odraslega v tem primeru bolj neposredna, kot je vloga individualnega spremljevalca.

Individualno spremljanje je lahko izjemno pomembna pomoč otroku z avtizmom ob vključevanju v večinsko okolje, saj predstavlja vez med prednostmi, ki jih otrok ima, in dejansko uporabo teh v igri z vrstniki. (Otrok se sicer lahko nauči igrati določeno družabno igro z učiteljem, vendar se še vedno ne bo znal pridružiti igri, ko se bo ta odvijala v razredu.) V takšnih situacijah spremljevalec otroku pomaga pri usvajanju uspešnega navezovanja socialnih stikov, pri učenju, kdaj naj posnema in kako, ter da se nauči prepoznati besede, geste in obrazne izraze vrstnikov – predvsem gre za kompenzacijo učnih primanjkljajev, značilnih za avtizem, zaradi katerih je otroku težko razumeti, kaj se dogaja v svetu drugih otrok. Na primer, otroku z avtizmom bo mogoče treba povedati, da bodo njegova dejanja vrstnika spravila v jok, saj

zelo verjetno ne bo opazil ali razumel našobljenega in zaskrbljenega obraznega izraza vrstnika, ker mu je nekdo vzel najljubšo igračo.

Spremljanje in »pretirano spremljanje«

Spremljevalci, ki ne razumejo povsem, kaj naj bi počeli, včasih dobijo porogljiv vzdevek »prilepljeni pomočniki« (izraz je najverjetneje izumil kak učitelj, ki uporablja program TEACCH, PECS ali oba). Takšen spremljevalec ne ve, kdaj je naredil dovolj in kdaj je čas, da se umakne. Kot primer: štiriletni deček, ki je imel diagnosticirano pervazivno razvojno motnjo (PRM), je obiskoval večinski vrtec. Bil je tako dobro prilagojen in vključen v okolje, da sta s prijateljem večino časa za malico presedela skupaj in se spogledovala skozi »daljnogleda«, narejena iz rol toaletnega papirja, ki sta si jih pravkar ustvarila kot umetniški izdelek, in se pri tem zabavala. Spremljevalka je v goreči želji, da bi bila koristna in obdržala dečka pri trenutni aktivnosti, tj. malici, zanj odprla sok, kar je bila edina dejavnost v zadnji uri, ki jo je storila.

Spremljevalci (pomočniki) v šoli

Pri otrocih, kakršen je fantek iz zgornjega primera, še zlasti pri šoloobveznih otrocih z milejšimi simptomi motenj avtističnega spektra (MAS) in letom primernimi učnimi sposobnostmi, pridejo do izraza nova dejstva o individualnih spremljevalcih. Eno izmed teh je, da bo prisotnost spremljevalca kot »otrokovega« učitelja do neke mere delovalo kot stigma. Proti koncu vrtčevskega obdobja bodo preostali otroci začeli spraševati: »Zakaj ima sošolec svojega učitelja?«, kar bo zagotovo postala tema pogovorov otrok tudi na razredni stopnji. Prisotnost spremljevalca lahko zlahka postavi pregrado med otrokom z avtizmom in vrstniki, tako da ga sošolci obravnavajo kot mlajšega bratca ali nekakšno maskoto, ne pa kot člana njihove družbe. Vendar ni nujno, da je temu vedno tako. Drug primer je učenec v petem razredu osnovne šole z visoko funkcionalnim avtizmom (VFA) in spremljevalcem. Otroci so sedeli v delovnih skupinah s po šestimi mizami skupaj. Učenec z avtizmom je bil pri mizi spredaj, medtem ko je spremljevalka sedela na majhnem stolu ob steni. Med individualnim delom, ko so otroci sedeli, je spremljevalka hodila naokrog med skupinami, okoli 40 % časa je posvetila skupini, kjer je bil učenec z avtizmom, posvetila mu je več časa, če je potreboval pomoč. Učiteljica ni nikoli z ničimer nakazala, da pripada spremljevalka učencu z avtizmom. Spraševala ga je prav tako pogosto kot preostale učence in tudi njegovi odgovori so bili podobni. Ko mu je naročila, naj na glas in pred celim razredom recitira pesem, ki se jo je naučil na pamet, je okleval in se med recitiranjem delno ustavil, vendar ni bil edini. Učiteljica ga je spodbudila, naj nadaljuje, prav tako, kot je spodbudila preostale učence v

podobnih situacijah. Da je individualna spremljevalka delala res dobro, se je potrdilo, ko se ni mogel spomniti naslednje kitice pesmi in je pogledal učiteljico, ne pa spremljevalke.

V razredu je naloga spremljevalca (pomočnika) povečati otrokovo pozornost in jo usmeriti na učitelja, vrstnike in zadolžitve in ne na neposredno komuniciranje z otrokom. Če pomočnikova odgovornost postane, da umakne otroka z avtizmom na stran in z njim dela ločeno pri lastni dejavnosti, potem to ni inkluzija in je treba koristiti tega otroka, ki je obkrožen z nevrotičnimi vrstniki, ponovno preučiti za ta del učnega dne. Ideal je, da bi se pomočnik dojemal kot muren Modrec iz Ostržka, ki je stal na Ostržkovi rami in mu šepetal, kako naj se vede. Seveda to vedno ne deluje, vendar je pomočnikova vloga, da otroku pomaga pri ponotranjenju samospodbujevalnih strategij za reševanje problemov, prav tako kot je muren Modrec predstavljal zavest, ki je je Ostržku primanjkovalo. Vloga pomočnika je pomagati otroku pri stvareh, ki jih sam ne more v polni meri narediti ali razumeti. Pomočnik ni služabnik. Koncept skritega pomočnika najbolje opisuje, kaj bi moral biti pomočnik: nekdo blizu, ki je čim manj moteč. Kot smo že govorili v kontekstu razvijanja vrstniških socialnih sposobnosti, je pomočnik tisti, ki »olajšuje«, »vzdržuje« nalogo. Pomočnik v kontekstu učenja v razredu večinskega izobraževanja naj bi imel le redko, če sploh kdaj, vlogo »pobudnika« pri poučevanju.

Manj opazni (skriti) spremljevalci in pomočniki

Eden od načinov, kako postanejo spremljevalci bolj nevidni, je, da otroku preprosto ne povemo, *kdo je njegov spremljevalec*. Poskrbeti je treba, da ga spremljevalec ne vozi v šolo ali odpelje domov (ne glede na to, kako priročno bi to bilo). Možen način je tudi, da se vedno izogne mami in da otroka ne spremlja v razred (razen če tega ne počne tudi pri drugih otrocih, ki jih pripeljejo z avtom). Učitelj v razredu mora prevzeti enako odgovornost, da pokliče otroka z avtizmom, kadar gre za takšno vrsto učne ure, pri kateri odgovarjajo vsi učenci. Ker večina otrok z avtizmom, ki imajo individualnega spremljevalca, potrebuje tudi nekaj individualnega dela, spremljevalec to naredi manj opazno, če je v razredu še kak otrok s posebnimi potrebami, ki ga spremlja in mu pomaga ali zagotavlja še druge potrebne individualne pomoči v razredu, kot so na primer govorne vaje.

Drug način, kako lahko uporabimo pomočnike za pomoč bolj sposobnim otrokom v večinskem izobraževanju, je, da imamo pomočnika resnično skritega, za katerega otrok ne ve, da je njegov pomočnik. To je najlažje doseči, če pomočnik ne dela z otrokom doma ali ena na ena v šoli, ne vozi otroka v šolo in ne obiskuje redno sestankov s star-

ši na domu ali timskih sestankov za obravnavo na domu. V večinskem razredu z več kot le enim učiteljem je to še posebej lahko doseči. Pomočnik mora preprosto nameniti nekaj časa pomoči drugim otrokom in zavestno ne preživeti vsega časa v bližini otroka, ki ga spremlja kot senca. V nekaterih bolj integriranih razredih, kjer je več učencev s posebnimi potrebami in več nevrotipičnih učencev, to dosežemo tako, da pomočnika čez dan zamenjata vlogi »pomočnik za vedenje« in »pomočnik za učenje«. Tako med situacijami vedenjskih ali učnih težav ni vedno ena in ista oseba, ki posreduje. Pri učencih na višji osnovnošolski stopnji je pomembno, da je skriti pomočnik drugim učencem preprosto znan po enakem nazivu kot učitelj, da se učenci ne zavedajo, na koga se osredotoča.

Slabosti spremljevalcev oziroma pomočnikov

Ena izmed opaznejših pomanjkljivosti načina poučevanja s spremljevalcem je, da je ta, kadar je dodeljen, po navadi dodeljen za polni čas, čeprav bi bilo za učenca in šolo koristneje, če bi bil otrok nekaj časa manj individualno spremljan in bolj samostojen, namesto individualnega spremljevalca pa bi bila takrat v razredu odrasla oseba, ki bi skrbela in čas razporedila med dva ali tri otroke s posebnimi potrebami. Druga težava s »pretiranim

spremljanjem« je, da bo spremljevalec poskušal omogočiti več izkušenj oz. dogajanja, kot bi bilo potrebno: Včasih bo otrok imel boljše in bolj kakovostno učno izkušnjo, če bo dogajanje manj intenzivno in dogodki ne bodo tako izsiljeni.

Spremljevalec je tudi neke vrste prevajalec. S tem ko le delno razlaga ter je občutljiv na to, kako otrok z avtizmom dojema položaj, se poveča verjetnost, da bo otrok z avtizmom ohranil zanimanje za medsebojno sporazumevanje. V primeru, da ima otrok težave z razumevanjem telesne govorice, obraznih izrazov, tona glasu ali z razumevanjem pomena besed, bo ravno prava mera »prevajanja« v pomoč, hkrati pa bo spodbujala otrokovo potrebo, da se posveti razumevanju pomena izgovorjenih besed, intonaciji glasu itn.

Uvajanje spremljevalcev in pomočnikov

Kdo ima dobre možnosti, da postane dober spremljevalec? Spremljevalec naj bi bil nekdo, ki razume, kaj lahko pričakuje od otrok različnih starosti, še posebej pri igri. Zato naj bi sprva nekaj tednov v razredu delal kot splošni spremljevalec ali pomočnik, preden bi začel individualno spremljati otroka z avtizmom. Tako bo izvedel nekaj o vzdušju v razredu ter o razvojnih sposobnostih in željah učencev.

Takšna strategija omogoča priložnost, da se seznanimo tudi z rutino v razredu, s tem, kaj otroci počnejo, da izve nekaj o vsakem otroku in si ustvari mnenje, s katerimi otroki bo otrok dobro sodeloval ali se igral in katerih se mora izogibati. Podobno priložnost bi moral imeti tudi učitelj v razredu, da obišče otroka v obravnavi na domu in s tem spozna otroka z avtizmom in njegove sposobnosti, še preden se ta pridruži razredu. Učitelj v razredu bo namreč kot strokovnjak na področju izobraževanja ena izmed oseb, ki bodo nadzorovale spremljevalca, zato mora biti seznanjen z navadami in sposobnostmi otroka. Včasih si starši želijo, da bi spremljevalec v večinskem razredu izvajal še individualno obravnavo. Da bi slednji ohranil določeno stopnjo anonimnosti, bi se bilo temu v idealnem svetu vredno izogniti. V idealnih pogojih naj bi spremljanje zagotavljale različne odrasle osebe. Če za otroka to ni mogoče organizirati, je smiselna rešitev, da otroka za individualno delo premestimo v ločen prostor. Takšna oblika dela posnema koncept, ki se uporablja tudi pri drugih učencih, ko jih odpeljemo iz razreda, na primer na logopedsko ali drugo obravnavo.

Najstniki kot pomočniki otroku z avtizmom

Zamisel o izkušenih najstniških vrstnikih pri igri lahko razširimo tudi na druge skupine otrok, ne le na predšolske otroke. Uporabna je tudi za osnov-

nošolske otroke, ki imajo po pouku še nekaj razpoložljivega in nerazporejenega časa. Za osnovnošolske otroke z avtizmom, ki so vključeni v katerega izmed večinskih razredov, je nadzorovanje s strani izkušenega najstnika pri nekaterih igrah boljše izbira, kot da bi otroke pustili, da se na dvorišču igrajo sami. Takšno nadzorovanje je v precejšnji pomoč tudi takrat, ko je glavni partner pri igri mlajši ali starejši sorojenec. Za otroka z avtizmom in še posebej za tistega, ki ima poleg avtizma določeno obliko govornega primanjkljaja, je pričakovano, da bo trajalo dlje, da se bo odzival na razredna navodila, saj tak otrok verjetno uporablja dodatne, kompenzacijske mehanizme procesiranja. Pomočnik mu mora dovoliti, da si vzame čas, in ne sme vedno pričakovati, da se bo odzval tako hitro kot njegovi sošolci.

Sklep

Glede na raznolik nabor nalog in vlog za delo spremljevalca je najverjetneje potrebno obvezno osnovno in nadaljevalno izobraževanje.

Literatura

Siegel, B. (2023): *Pomoč otrokom z avtizmom pri učenju: načini obravnave za strokovnjake in starše*. Radovljica: Didakta.

512 strani, 165x235 mm, prevod dr. Bojana Globačnik

dr. Bryna Siegel | prevod: dr. Bojana Globačnik

POMOČ OTROKOM Z AVTIZMOM PRI UČENJU Načini obravnave za strokovnjake in starše

Obsežno in temeljno delo na področju obravnave otrok z avtizmom, ki opisuje, kako se otroci z različnimi motnjami avtističnega spektra (MAS) učijo in kako jih je treba poučevati, da bi se lažje samostojno učili.

Avtorica knjige je psihologinja, specialistka za avtizem in razvojne motnje dr. Bryna Siegel. Knjigo je prevedla doc. dr. Bojana Globačnik in je namenjena tako strokovnim delavcem, učiteljem, specialnim pedagogom, inkluzivnim pedagogom, vzgojiteljicam kot tudi zdravstvenim delavcem in staršem.

"Knjiga predstavlja neprecenljivo sintezo stanja, v katerem je trenutno znanost na področju avtizma, in nam je v pomoč pri večji učinkovitosti razvoja obravnave."

Fred R. Volkmar, Univerza Yale

DIDAKTA

04 5320 200

zalozba@didakta.si

www.didakta.si